

نظری اجمالی بر سیمای کالبدی چندشهر

مهم خراسان تا ابتدای قرن هفتم

مؤلف:

سمیرا مینایی

سرشناسه	: مینایی، سمیرا، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: نظری اجمالی بر سیمای کالبدی چندشهر مهم خراسان تا ابتدای قرن هفتم/ مولف سمیرا مینایی
مشخصات نشر	: ارومیه: گلشن حیاتی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۷ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۰۷-۰۸-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: معماری — ایران — خراسان بزرگ — تاریخ
موضوع	: History — Architecture — Iran — Khurasan
موضوع	: معماری اسلامی — ایران — خراسان بزرگ — تاریخ
موضوع	: History — Islamic architecture — Iran — Khurasan
موضوع:	: شهرسازی — ایران — خراسان بزرگ — تاریخ
موضوع:	: History — City planning — Iran — Khurasan
رده بندی کنگره	: NA ۳۹۰ / ۴۶۷۰ : ۰۹۳ / ۰۳۹
رده بندی دیویی	: ۲۰۹۵۵۸۲ / ۷۲۶
شماره کتابشناسی	: ۴۶۳۶۷۲۰

نظری اجمالی بر سیمای کالبدی چندشهر مهم خراسان تا ابتدای قرن هفتم	: نام اثر
سمیرا مینایی	: نام مؤلف
فرشته ایزد	: ترافیس
سینا اسدنژاد	: ویراستار
گلشن حیات	: ناشر
رقعی	: قطع
اول / ۱۳۹۶	: نوبت چاپ
۱۰۰۰ نسخه	: شمارگان
۲۰۰۰۰ تومان	: قیمت
۹۷۸-۶۰۰-۸۵۰۷-۰۸-۶	: شابک



فهرست مطالب

مقدمه ۱۵

فصل اول: کلیات

تعریف مفاهیم ۲۰

ربط ۲۱

بارو (حصار) ۲۳

کارکرد بارو ۲۵

دروازه ۲۶

کارکرد دروازه‌ها ۲۶

مساجد ۲۷

مسجد جامع ۳۰

محل قرار گیری مساجد جامع ۳۲

کارکرد مساجد جامع ۳۲

مدارس ۳۵

معماری مدارس ۳۷

خانقاه‌ها ۴۱

۴۲.....	ضرورت تأسیس خانقاه‌ها
۴۳.....	کارکرد خانقاه‌ها
۴۴.....	قسمت‌های تشکیل دهنده یک خانقاه
۴۵.....	محل قرار گیری خانقاه‌ها
۴۷.....	بازار
۵۴.....	شکل‌گیری بازارها
۵۵.....	کارکرد بازارها در شهرهای خراسان
۵۵.....	۱. کارکرد اقتصادی
۵۶.....	۲. کارکرد سیاسی بازارها
۵۶.....	۳. کارکرد فرهنگی بازارها
۵۹.....	حمام‌ها
۶۲.....	کارکرد حمام‌ها
۶۲.....	بیمارستان‌ها
۶۴.....	کاخ‌ها
۶۶.....	باغ‌ها
۶۸.....	آرامگاه‌ها
۷۰.....	معماری مقابر و آرامگاه‌ها

فصل دوم: حدود ایالت خراسان

۷۴.....	حدود خراسان
۷۸.....	شهرهای مهم خراسان
۷۹.....	مرو
۸۰.....	نیشابور
۸۳.....	هرات
۸۵.....	بلخ
۸۷.....	بخارا
۹۰.....	سمرقند

فصل سوم: یامای کالبدی نیشابور

۹۴.....	ربض نیشابور
۹۴.....	باروی نیشابور
۹۵.....	دروازه‌های نیشابور
۹۷.....	مساجد نیشابور
۹۸.....	مسجد جامع نیشابور
۹۹.....	مناره مسجد جامع

- مسجد مطرز نیشابور ۱۰۱
- مسجد جامع منیع ۱۰۱
- مدارس نیشابور ۱۰۲
- محل قرار گیری مدارس نیشابور ۱۰۴
- مدرسه قطان نیشابوری ۱۰۴
- مدرسه اسفراینی ۱۰۵
- خانقاه‌های نیشابور ۱۰۸
- ابوسعید و خانقا ۱۰۹
- بازارهای نیشابور ۱۱۰
- بیمارستان‌های نیشابور ۱۱۳
- بیمارستان خواجه نظام الملک ۱۱۴
- باغ‌های نیشابور ۱۱۴
- باغ خرمک ۱۱۵
- باغ شادیاخ ۱۱۵
- آرامگاه‌های نیشابور ۱۱۷
- آرامگاه عمر خیام ۱۱۷
- مقبره عطار نیشابوری ۱۱۷
- گورستان حیره ۱۱۸

مقبره نصر بن زیاد (صحابه)	۱۱۸
گورستان شاهنیر:	۱۱۸
مقبره حسین بن معاذ	۱۱۹
تامین آب مصرفی نیشابور	۱۱۹

فصل چهارم: سیای کالبدی شرابی مرو، حرّات، بلخ

شهر مرو	۱۲۳
ربض مرو	۱۲۳
باروی شهر مرو	۱۲۳
دروازه‌های مرو	۱۲۴
مسجد جامع مرو	۱۲۵
مدارس مرو	۱۲۶
بازارهای مرو	۱۲۷
بیمارستان مرو	۱۲۹
آرامگاه سلطان سنجر سلجوقی	۱۳۰
تامین آب مصرفی مرو	۱۳۱
شهر حرّات	۱۳۳
ربض حرّات	۱۳۳

۱۳۴	باروی شهر هرات
۱۳۴	دروازه‌های هرات
۱۳۵	مسجد جامع هرات
۱۳۷	بازارهای هرات
۱۳۸	خانقاه‌های هرات
۱۳۸	باغ‌های هرات
۱۳۹	باغ عدنانی
۱۳۹	آرامگاه فخر الدین اِزو
۱۴۰	تامین آب مصرفی هرات
۱۴۱	شهر بلخ
۱۴۱	ریض بلخ
۱۴۲	باروی شهر بلخ
۱۴۴	دروازه‌های شهر بلخ
۱۴۶	مساجد بلخ
۱۴۶	مسجد جامع
۱۴۸	مسجد شرف الدین
۱۴۹	مسجد مقبری یا مقبر
۱۵۰	مسجد مقفع یا مسجد مومک

۱۵۰	مسجد نه گنبدان
۱۵۲	مسجد کمانگران بلخ
۱۵۲	مدارس بلخ
۱۵۵	خانقاه بلخ
۱۵۵	بازارهای بلخ
۱۵۶	بانی ماء بلخ
۱۵۷	باغ نو
۱۵۸	تامین آب مع رفیع بلخ
فصل پنجم: کالبدی شهرهای بخارا و سمرقند	
۱۶۱	شهر بخارا
۱۶۱	ربض بخارا
۱۶۲	باروی شهر بخار
۱۶۴	دروازه‌های شهر بخارا
۱۶۵	مسجد جامع بخارا
۱۶۷	مدارس بخارا
۱۶۸	بازارهای بخارا
۱۶۸	محل قرار گیری بازارهای بخارا

۱۶۹	ذکر بازار ماخ
۱۷۲	کاخ‌های بخارا
۱۷۲	کاخ بخار خدات
۱۷۲	کاخ‌های دیگر در بخارا
۱۷۳	کاخ امیر اسماعیل سامانی
۱۷۴	کاخ ررخشه
۱۷۵	باغ‌های بخارا
۱۷۶	کارگاه پارچه بافی در بخارا
۱۷۶	مقبره امیر اسماعیل سامانی
۱۷۸	تامین آب مصرفی بخارا
۱۸۰	شهر سمرقند
۱۸۰	ربض سمرقند
۱۸۰	باروی سمرقند
۱۸۱	دروازه‌های سمرقند
۱۸۳	مسجد جامع سمرقند
۱۸۳	شکل‌گیری خانقاه در ایران به طور رسمی
۱۸۴	خانقاه جوکی
۱۸۴	بازارهای سمرقند

- ۱۸۵..... باغ‌های سمرقند
- ۱۸۷..... آرامگاه‌های سمرقند
- ۱۸۷..... آرامگاه گورامیر
- ۱۸۸..... مزار آثار عرب
- ۱۸۸..... تامین: آب مصرفی سمرقند
- ۱۹۰..... نقشه گری
- ۱۹۲..... فهرست منابع و اخذ

www.ketab.ir

مقدمه

شهرهای خراسان در طی دوران گذشته، به دلیل حضور اسطوره‌ای و پر حادثه در تاریخ کهن این مرز و بوم و داشتن سابقه‌ای طولانی و درختان در فرهنگ و تمدن ایران زمین نقش بسزایی داشته‌اند؛ سیر صردی شهرهای این ایالت از نظر ترکیب بافت شهری، از ساده به پیچیده تغیر یافته و با توجه به نیازها و ضرورت‌های پیش آمده، ساختار شهری خود را سامان ده کرده‌اند؛ همچنین بخاطر کرسی نشین بودن شهرهای خراسان و مرادادان ساختار اداری شهرهای این ایالت نیز در گذر زمان سامان یافته و تغیرات در آنها صورت یافته است. بر این اساس، رشد و گسترش شکل شهرهای خراسان به مانند انعکاسی از مراحل انکشاف و تغیرات اجتماعی درون شهرها بوده.

بروز تغیر در وضعیت فضاهاى شهرى، گاه بر اثر تهاجم شمارى از اقوام کوچرو مهاجم به این ایالت رخ مى‌داد که در جریان آن اقوام مزبور به منزله نیروهای نظامی - اجتماعی حامی حکمران جدید ناگزیر یا به میل در شهرها اسکان مى‌یافتند. ضرورت‌های امنیتی - سیاسى سبب مى‌گردید این گروههای تازه وارد در منطقه‌ای خارج از کالبد شهر

اسکان داده شوند و فضاهای شهری مناسب برای برآوردن نیازهای آنان برپا شود. متعاقب تأسیس برخی موسسات مهم در یک منطقه از شهر فعالیت‌های روزمره شهرنشینان در آن محدوده شتاب گرفته، زندگی رونق می‌یافت. تأسیس بناهای تجاری که به عنوان فضاهای مکمل اصلی بازار شهر محسوب می‌شد و اغلب به سوی دروازه‌های شهر جهت‌گیری می‌نمود، گه ترش محلات مسکونی و پیشه‌وری مختلف در شهر را دنبال داشت؛ به هنگام ضعف حکومت مرکزی و شیوع جنگ‌های داخلی، ضرورت برافراشتن حصارها برگر شهرها به میان می‌آمد. در این شرایط بود که بسیاری از محله‌ها یا بناها، برپا شده و گاه حتی روستاها که خارج از باروی شهر بودند، در درون باروی جدید سامان دهی شده، در واقع به فضای اصلی شهر ملحق می‌شدند؛ و در این ترتیب عرصه فضای داخلی و وسعت کالبد شهر افزایش می‌یافت و شکن شهر تحت تأثیر این روال تغییر پیدا می‌کرد.

احداث فضاهای آموزشی نظیر مدرسه، در منطقه‌ای از شهر رونق یابی و رشد فعالیت‌های اجتماعی - فرهنگی را آن بخش از شهر باعث می‌شد. احداث مدرسه غالباً در محلات پرجمعیت پیشه‌وری، یا بازار صورت می‌گرفت. همچنین است پایه‌گذاری دیگر موسسات فرهنگی -

اقتصادی و رفاهی مانند کاروانسرا، کتابخانه، حمام، آب انبار، خانقاه، رباط و نظایر اینها، که هر یک به سهم خود در جهت یابی و تعیین مسیر رشد فضاهای کالبدی شهرهای این ایالت نقش مهمی ایفا کرده‌اند، تمرکز و گسترش فعالیت شهرنشینان در پیرامون فضاهای مزبور در شهر را یزیدنیال داشت.

رشد اجتماعی - اقتصادی منطقه ربض و گسترش کالبد آن به عنوان منطقه مهم شهری ایجاد می‌کرد برای برقراری امنیت در آن بخش دیواری بر گرداگ آن کشیده شود و به این ترتیب کالبد ربض به مانند لایه جدیدی بر ساختار شهر افزوده می‌شد و شکل آن را تحت تأثیر قرار می‌داد.